

Bulaan... Sinunġaling..!

—o—

Sa lahat ng mġa gagawi'y ito ang lagi nang kauláulayaw, sa pag-iisá, sa paglakad, sa pananahimik, at sa lahat na ng bagay, ay itó ang mġa pangunġusap na maringing sa bibig ni Rita, ng babáeng larawan sa pagmamahal ng kapuwa niya, ng binibining iyang nagpapalit na nga ng ligaya sa buntón ng hinaggis. Ito ang babáeng masasabing larawang mistulá ng pagbabatá, ng pagtitis, ng hinaggis at lahat na ng tisis sa búhay na ito.

Anák sa banig ng kariwasáan, bugtóng na anak ng mġa magulang na labis magpalayaw, nguni't alipin ng mġa hilahil, busabus ng kasawiang palad.

Kaawa-awang pusò na di na nakatuklás ng ligaya....!

—Bulaan, sinunġaling!... Bulaan ka! ikaw'y maglarayá!—Ito ang madalás na sabihin sa kaharap niyang binatá; nagiging pulót na sa kanyang mġa labi ang mġa salitang ito, na nakatutugnás naman sa pagdaramdám ni Gerardo, ng binatang kaulayaw na lagi ng kanyang kaluluwá, ng kanyang panimdín, ng kanyang diwá.

—Akó raw ay bulaan!—ang magiliw na alò ng binatá,—baká hindi mo mapatutunayan iyan? Ikaw ang táong, pag akó na lamang ang nagsasalitá ay kung saan nároon ang paniniwalá mo....

—Oo nga, at marahil ay kung saan lumilipád—ang pabiróng sagót ni Rita.

—Ikaw ang kalit na malungkót ay nakatawa rin, hindi ka marunong magtapát sa akin, ang lahat ay inalilihim mo, ang lahat ay iyong ikinukubli, ikay dámot mo.....!

—Hindi ako maramot, Gerardo, ang ibig ko lamang ay yamang inianák akó sa pagtitis ay sarilinin ko na lamang ang lahat ng ito. Sarilinin na, sapagka't káya ko pa naman. Huwag ka nang mabalisa, at parahin mong ako'y walang anomang kinálaman sa iyo, parahin mong hindi ko natatalós ang lahat mong gawá, ipalagay mong hindi ko nákkikita ang mġa bagay na sukat mong ipanġilag, at sa wakás ay maaring ang lahat ng lihim mong mġa kilos ay ipákita na sa akin, at lañ naman akó sa pagatim ng mġa kapaitan ng aking palad. Ah Gerardo... hindi ko inakala kaylan man, na, sapagka't ako'y lagi sa bahay, ay hindi makakatuklás ng iyong mġa gawang sa aki'y ikinukubli... hindi ko inisip na ikaw sa iyong kalagayan ay magpakasirá sa isang panġakò, hindi ko akalaing ikaw ay kapitan ng mġa salitang: Bulaan... Sinunġaling....."

Sukat na, aking Rita, totoóng masakít ang mġa tudlá mong iyan, hindi ko na matis ang mġa paratang mo, ang iyong hinalá, na marahil ay dulot lamang ng masasamang balitá. ¿Lambing mo lamang kayá iyan sa iyong...?—Hindi na naipagpatuloy ang salitá dahil sa biglang pagsagót ng binibini, na wari'y nahulañ na ang ibig sabihin ng binatá.

Hindi lambing, hindi, Gerardo; alam kong

walá pa akong karapatán ukol diyan; hindi rin pagpapasakit, sapagka't ang damdamin mo'y damdamin ko rin. Walá akong ginagawá kungli ang magsabi ng katotohanan, walá akong sinasabi kungli ang mġa katotohanang namumalas ko...

Na anó?—ang madaling saló ng binatá.

Na ikaw ay bulaan, sinunġaling, walang isang salitá, hindi marunong magpahalagá sa panġakò, walang... hindi ko na sasabihi't baka wikain mo na lamang na paguusap nati'y wala na akong nasasabi sa iyo kungli pawang kaululan.

Sandaling kapwa di umimik, isa ma'y hindi nagsasalitá; sandaling naghari ang pagkapipi sa dalawang anak ng diyos Pag-ibig.

—Isang paliwanag, aking Rita, ang kailanġan ko ukol diyan. Kailanġan ko ang tapat sa lalong pagtatapat, at kung lumabás na ako'y tunay ngang maysala, tatanggapin ko ang lahat ng iparurusa mo sa akin.

Hindi kumibó si Rita. Tumungó, at tila iniisip ang mġa paliwanag na nasang maringing ni Gerardo, ng kanyang inibig, ng kanyang pinaglagakan ng isang panġakò, ng panġakong hanggang sa mġa sandaling yao'y hindi pa liilimot at kaylanma'y hindi lilimutin.

Pagkatapos ng ilang sandali, ay nagsalitá ang binibini ng boong pagtatapat, nguni't ang kamay ay parang tinggá hindi sa takot, kungli dahil sa mġa katotohanang iningát-ingatan at sa mġa oras na yao'y ipahalayag upang walang másabi ang mapaghinalang si Gerardo, si Geradong nagparatang pang si Rita ang may sala.

—Pakinggan mo—ani Rita—¿Naaala-ala mo pa ba ang panġakò mong akó lamang ang iyong iniibig at minamahál, na kaylan ma'y di mo ako malilimot at ikaw ay aking akin lamang? ¿Naaala-ala mo pa nga ba ó aalalahanin ang mġa iyón.....! Nanalig akó, hindi sa tamis lamang ng iyong mġa pangunġusap, kundi dahil naman sa paniniwalang ang aking minamahal na Gerardo'y hindi magpakasirá sa panġakò, sapagka't umasa akong may-iisang pangunġusap ka... Nguni't, lakíng pagkabiġó! Ang paniniwalá ko palang ikaw ay aking akin lamang, ay isang pangarap, isang pagasang ikapaparoól ng aking pag-ibig.

Hindi katá sinisisi, at hindi ngá, sapagka't ayokong magdaramdam ka ng dahil lamang sa akin. Ibig kong hangga't mangyayari'y madulutan katá ng pawang ikaaliw at huwag ng ipagkakasakit. Ibig kong kaylan ma'y makita kang masayá, walang bahid ng lumbáy, walang bakás ng pighati. sa madaling sabi'y lubós na maligaya.

Saglit na tumigil ng pagsasalitá si Rita; minalás ang kaharap niya, tiningnán ang ayos ng kaniyang iniibig kung nagdaramdam dahil sa pagtatapat na iyon.

Si Gerardo'y nakatungò, ang puso'y waring tumatahíp, sanhi kaipala sa mġa sumbat ng kinakasi.

—Ipagpatuloy mo ani Gerardo.

—Akó'y walá ng gaanong masasabi, maliban sa ipabatid sa iyong mamalagi ka na lamang sa iisá, ang iisang pagibig mo'y huwag ng

bahaginin pa sa marami. Manghinayang ka sa iyong paglingap. Akó'y hindi na nagaantay na mahalín mo pa, di ko na inaasahan ang iyong mġa pangakò, hindi ko na aalalahanin ang lahat ng ligayang idinulot mo ng unang panahon ng iyong pagsuyo, at hindi ko na rin gúgunitaín ang mġa balakid na aking dinanas dahil sa iyo. Oo, hindi na ngá, Gerardo. Yamang nai-pagtapat ko na ang lahat, ay malayâ ka sa lahat ng bagay. May ganap ka nang kapangyarihan sa bawat iyong loobín. Hindi ka na magpapagod ng pagtatanong bago gawin ang anomang bagay, wala na, at dapat ka nang magsayâ.

Pagkatapos ng mġa huling salitang ito ni Rita, ay isang marahang dafng ni Gerardo ang narinġig:

—Rita,... dahil sa iyó... ang aking... ikapaparoól...! At bigláng tumakas ang diwâ ni Gerardo, sa harap ng kamiyang kasi.

Si Rita, sapagka't kaylan ma'y mahalagá sa kanya ang pangakò, at sapagka't mahal sa kanya si Gerardo, ay bangkáy din ng mġa sundalíng iyon.

Dito natupad ang mġa pánġakuan ng dalawang pusong nagiligan ng di kakaunting panahón, dito natunayan ni Rita ang pagmamahal ni Gerardo, na hindi pinaniwalaán dahil sa masamang balitang tinanggap, at dito pa minsang narinġig ang mġa salitang:

—Rita, ikáw at tanġing ikáw lamang ang poon ng aking pag-ibig. Ikáw at tanġing ikáw lamang ang mahal sa akin, na hindi mo pinaniwalaang mahabang panahon. Paalam na akó...!

Isang piping balitâ ang tinanggap ko ng gabing sumunól sa ganitong pangyayari, isang piping alinġawnġaw, na labis kong tinakhán, sapagka't nagbulóng sa akin ng: "*Ganito rin siya't ikaw*".

TAGA-ULAP.

A Great Problem of the Philippines

Mr. Chairman, Members of the faculty, ladies and gentlemen:

I must confess that I do not assume this duty given to me without feelings, both of pleasure and of dread; pleasure because I recognize the honor that the faculty bestowed upon me when it chose me to speak in these exercises, and dread at being compelled to face an audience such as this, every one of whom could teach me, and before whom, I should prefer to be silent. But much as I would rather give up the few minutes that I shall speak to whose, who are more able to instruct you, custom has made it unwise that I should do so.

The choosing of a subject of general interest to an audience of this character is no easy task but after spending quite of good deal of effort, I have selected the subject that appears on the

program—"A Great Problem of the Philippines."

I believe that when you hear me speak of a great Philippine problem, you have not the slightest idea as to which one I mean, for there are many. For example, there is that too constantly present problem of independence. Another one is that question as to when the big mass of the Filipinos will be educated, and there are still other problems which I shall not endeavor to name; for if I should but name them, they would take me all this hour. It is enough for me to speak of only one.

Three hundred years ago, the agricultural conditions of the Philippines could have been said to be in a discouraging state. There were but few Filipino farmers who were very inefficient. The country was importing rice, her principal food, and the greatest part of the land lay idle. Today these same conditions still exist and the question arises, when will all of them be changed. In another words, when will the Philippines be able to support herself with her principal bread; when shall we have Filipino farmers who really know how to treat the soil and plants; and lastly when will the vast area of our land lying incultivated, be of use to us.

In the effort of curing this unhealthy state of our country, you perhaps have heard the same subjects talked about, both privately and publicly, and discussed in newspapers and magazines. Every day almost, plans and suggestions are being offered to the people for them to follow in bringing about better conditions; but I am sorry to say that the schemes presented do not draw the people from their indifference, and consequently no changes take place.

This fault of neglect is a fault not only of a certain class of Filipinos, but of all. Filipinos both educated and uneducated, students and not students are all to be blamed. For instance, you will find our best educated brothers devoting almost all their time to politics, a fact that has a blighting effect upon our country. It is in politics that they seek their fortune, and thus "draw away from the fields to take a humble, a very humble part in the campaign, the men who would otherwise be contentedly plowing the soil, or reaping the harvest." Among the students, you will find the tendency to be the same. Ask many of them what course they want to follow, and you will get a very discouraging answer. They will tell you that they want to become magistrates, lawyers, and politicians but seldom will you hear any of them say that he want to become a farmer. We may say then in just a few words that the plan which the educated Filipinos seem to desire to follow is that plan of living at public expense. As to whether this plan is good for our country or not, I leave you to judge. Then among the rich Filipinos, you will seldom hear of any of them investigating large sums of money in agricultural business. Although the raising of the different kinds of